

MAKK JÁNOS

Boldogság és környezettudatosság

Esszé a környezetgazdaságtan
és az emberközpontú gazdaságtan határvidékén

(Szakmailag ellenőrizte: Baritz Laura Sarolta)

Absztrakt

Az állam lényegében tehetetlen a globális környezeti problémák megoldását illetően, ugyanis környezetünk hosszú távon káros kihasználásának a legfontosabb mozgatórugója éppen a jelenlegi profitorientált szemlélet. Sem az előírások, sem pedig az adók nem hatékonyak az externáliákat termelő piaci mechanizmusok átalakítására, mert ezek az eszközök egyúttal bizalmatlanságot és magas ellenőrzési költségeket jelentenek. Egyes kutatások szerint azonban, ha a népszaporulat, a technológia, vagy a bőség növekedése szerényebb lenne, akkor jóval fenntarthatóbb gazdasági modellt kapnánk. A három opció közül a bőség, azaz a jólét csökkentése tűnik morálisan a leginkább védhetőnek, sarkalatos kérdés azonban, hogy az emberek elfogadnák-e a jólét csökkenését, azaz az attitűdjük elvileg megváltoztatható-e. Ez az attitűdváltozás az emberközpontú gazdaságtan narratívájában attól függ, hogy a társadalmak szubjektív jóléte, azaz hétköznapi kifejezéssel a boldogság, romlik-e a jólét csökkenésével. A tudomány jelenlegi válasza szerint elméletben igenis létezik olyan társadalmi stratégia, amely a boldogság szinten tartásával képes elősegíteni a környezet állapotának javulását. Egy ilyen modell azonban a gyakorlatban azért nem működik, mert az egyén a környezetvédelmet elsősorban úgy tekinti, mint mikrokörnyezetének kezelését és nem pedig, mint társadalmi felelősségvállalást. Aki pedig mégis felelősséget vállalna, annak a pszichológiai kutatások alapján vagy egyfajta életcélként kell kezelnie a környezet védelmét, vagy pedig altruista attitűdökkel kell rendelkeznie. A kialakult környezettudatos magatartást viszont több tényező is akadályozza, például bizo-

nyos társadalmi normák, előítéletek, a pénzügyi előfeltételek hiánya, a komfort feladásának kockázata, valamint a környezetbarát infrastruktúra hiányosságai. Ezért is jut a jelen dolgozat arra a konklúzióra, hogy a környezeti fenntarthatóság és a társadalmi boldogság egyidejű megvalósítása nem kényszeríthető ki, csakis hosszútávú célkitűzésként, lassú átalakulásként kezelhető.

Kulcsszavak: környezetgazdaságtan, emberközpontú közgazdaságtan, környezeti fenntarthatóság, externáliák, bizalmatlanság, bőség, technológia, szubjektív jóllét, jólét, boldogság, környezetvédelem, környezettudatosság, állam

Fenntarthatóság makro szinten – Mit tehet az állam?

A malthusiánus abszolút szűkösség koncepciója tetszetősen csenghet a környezetvédők fülének, hiszen mi sem indokolhatja jobban az erőforrások kihasználásának visszafogását, mint a népességnövekedés és a kiaknázhatóság dekorrelációja.

A klasszikus közgazdaságtan nagy alakja, David Ricardo azonban kimondta, hogy a természeti erőforrások nem abszolút korlátai a kibocsátásnak¹, s ezzel nagyjából össze is foglalta napjaink mainstream felfogását. Növekedjünk, lehetőleg ész nélkül, és így, amit a környezet nyer a réven – azaz a népesség visszafogását a jóléti társadalmakban – azonnal el is veszti a vámon a fogyasztás maximumra pörgésével.

Nos, a *relatív szűkösség* jegyében kialakult gyakorlattal kapcsolatban természetesen még a mainstream közgazdaságtanban fellépnek környezeti dilemmák. Meddig emeljük a termelést és a fogyasztást, ha a környezeti erőforrások végesek és az output növekedése negatív hatással van a termelési tényezőkre? Hagyjuk-e a lokális kiaknázást, kockáztatva egy globális, költséges környezeti probléma eszkalálódását?

A gordiuszi csomót a COP21 bölcsei látszanak megoldani, amikor 2100-ban ellenőrizhető célokat vállalnak. Sejtethetjük, hogy ez vajmi kevés lesz. S ha még meg is valósulnának, a környezeti terhelés nagy

¹ Ricardo, D.: *On the Principles of Political Economy and Taxation.*, forrás: Library Economics Liberty: <http://www.econlib.org/library/Ricardo/ricPCover.html>, Letöltés dátuma: 2016. 04 24

része nem az államon, hanem a profitorientált vállalati működésen múlik. Az uralkodó szemlélet ugyanis minden valószínűség szerint jóval erősebb bármilyen egyszeri állami intervenciónál.

Ezt a szemléletmódot a közgazdasági elméletek közül egyébként leginkább talán a *jóléti közgazdaságtan* írja le. Arra kell törekedni, hogy a fogyasztói és a termelői többletet növeljük, a piac intézménye pedig nagyszerű keretet ad erre, hiszen elméletileg a piaci egyensúly a leghatékonyabb elosztást is eredményezheti. Ebből a szemszögből magától értetődőnek tűnik a következtetés: hát mi jobbat kívánhat egy közgazdász annál a társadalomnak, hogy mindenki jóléte összességében a lehető legmagasabb legyen? Nos, a legújabb kutatások némelyike szerint azt, hogy az *ügynevezettség* *szubjektív jólét* növekedjen. És ennél a pontnál ki kell térni a részben Csikszentmihályi Mihály által alapított pozitív pszichológiai iskola állítására: az anyagi jólét hosszú távú hatása a boldogságra negatív előjelű is lehet².

Így tehát legalábbis kérdőjeles napjainkban a GDP-központú makrogazdasági szemlélet fenntarthatósága, esetleg a létjogosultsága is. Ez felcsillantja a reményt, hogy a jövőben a közgazdaságtan formálódása talán közelebb visz bennünket a környezeti fenntarthatósághoz.

Jelenleg azonban nem valami rózsás a helyzet, és ezt már a társadalom széles rétegei is érzékelik. Az olyan hívószavak, mint a globális felmelegedés, elsivatagosodás, túlnépesedés nemcsak akadémiai közegekben, hanem a köznyelvben is használatosak. Az állam eszköztára pedig igen véges a szabályozások tekintetében. Nem is magával a környezetvédelmi előírásokkal van a baj, hanem azok betartatásával, hiszen sem az objektív, sem a vétkességi felelősség meghatározása nem elég, a betartást ellenőrizni kell, és ami még problémásabb, észszerű szankciókat kell társítani a szabálysértéshez.

Gyakran ugyanis egy adott piac elementáris működésének alapvető feltétele a piacra való belépés körülményeinek megkönnyítése, ha ugyanis a környezetvédelmi előírások túl szigorúak, a gazdasági szereplők más piacok felé fordulhatnak. Közösségi gazdaságtani értelemben tehát az *előírás-szankció* párosítás még a rendelkezésre

² Csikszentmihályi, M.: *Flow - The Psychology of Optimal Experience*. 1991, Harper Perennial.

álló eszközök tekintetében sem tűnik a legmegfelelőbbnek, hiszen a piactorzítás veszélyét hordozza magában.

Némileg jobbnak tűnik ennél a megoldásnál az *adóztatás gyakorlata*. Jóllehet, a kínálati görbére gyakorolt hatás itt is igen méretes lehet, azonban a környezetpolitikai célnak megfelelően van tere az állami döntéshozásnak. A preventív adóztatás ilyen tekintetben talán még legközelebb áll az előírások hatásmechanizmusaihoz, de a forrás- és hatás-orientált megoldások, azaz az emisszió és az immisszió visszafogására tett kísérletek – elméleti oldalról legalábbis – kecsesgétőnek tűnnek. Az állam eszköztárából talán még a legkönnyebben indokolható és megvalósítható része a gazdasági szereplők megadóztatásának a gyógyító környezetpolitika. Ez működőképes lehet a létező károk enyhítésére, habár korántsem elégséges a probléma egésze szempontjából.

Az állami beavatkozás, ahogy ezt korábban említettem, csak az első és minimálisan elvárható lépés a környezeti fenntarthatóság felé, ha azonban távolabbra tekintünk, már jóval bonyolultabb a helyzet. A makroszintű tervezett intervenciók ugyanis nem feltétlenül hatnak közvetlenül az állampolgárokra, és ha igen, akkor sem feltétlenül a tervek szerint. És ennek csak egyik oldala aszabálykerülés mozzanata, akár adóelkerülés, akár a bírságok megfizetése árán.

A probléma másik oldala az, hogy minden tudományos megalapozottság mellett is tévedhetnek a döntéshozók abban, hogy hol és milyen formában lehet beavatkozni, sőt, vannak olyan piacok, ahol a földrajzi vagy jogi adottságok mellett szinte lehetetlen az intervenció hatékony végrehajtása. Például határokon átívelő vállalkozások vagy politikailag kérdéses területek esetén. Arról nem is beszélve, hogy az igazán sikeres vállalatokúgyis megtalálják a nekik legkedvezőbb adózási és előírási feltételeket, hiszen választhatnak a különböző országok között. Így tehát az intervenciók lehetőségei igencsak korlátozottak.

Azonban még hogyha ezek a beavatkozások teljes körűen működnének is, a fenntarthatóságot akkor sem lehetne jó szívvel hatékonyknak nevezni. Kényszer alatt ugyanis a keynesiánus lendületben vesztes szereplők biztosan nem mind értenének egyet azzal, hogy az intervenció miatti érdeksérelmük méltányosan igazolható lenne.

Egy ilyen rendszert ebből következően csakis extrém módon magas ellenőrzési és bizalmatlansági tranzakciós költségekkel együtt

lehetne működtetni. Némi túlzással ennél még az is jobb megoldás lehetne, ha az állam pénzbeli ösztönzőket juttatna az előírásokat betartók számára. Összességében tehát az előírások és az adóztatás önmagukban nem elegendőek, habár a jelenlegi helyzetben még örülni is érdemes, hogy egyáltalában vannak.

A környezettudatosság uroborosza

A hosszú távú megoldásnak sokkal inkább az attitűdök megváltozása tűnik, ami természetesen a generációváltás előtt nem valami reális felvetés. A kilátások tekintetében azonban az a szomorú, hogy a fenntarthatóság érdekében alighanem morális áldozatokat is kell vállalni, ha az egyén szintjén, az emberközpontú gazdaságtan síkján nézzük a helyzetet. Az úgynevezett *IPAT formulából*³ kiindulva⁴ vagy a népességet, vagy a bőséget, vagy pedig a technológiát kell visszafogni, ha a környezet számára káros hatásokat el akarjuk kerülni.

Kezdjük ez utóbbival, a *technológiával*. Érdemes megjegyezni, hogy nem minden új technológia veszélyezteti a környezetet,⁵ ami ugyanis a technológiát problémássá teszi, sokkal inkább a nagy tömegben való termelés lehetővé tétele. Például, ha egy szarvasmarha-tenyésztő farmon új tenyésztési eljárást dolgoznak ki, ami által 50%-kal növekedik az éves marhaállomány, az 50%-kal növeli az ózonréteget súlyosan károsító metángáz farmon felszabaduló mennyiségét is.

Vajon az lenne a helyes, ha a farm nem alkalmazná az új eljárást pusztán azért, mert környezetszennyező? Mi a helyzet az így létrejövő új munkahelyekkel? Hiszen a dolgozat elméleti keretét nyújtó emberközpontú gazdaságtannal kéz a kézben jár az Egyház Társadalmi Tanítása⁶. Ezen dokumentum szerint pedig a munka szubjektív dimenziója elsőbbséget élvez a munka objektív dimenziójával szemben, azaz ebben a helyzetben minden fenntartás ellenére könnyen az új eljárás tűnhet a javasolt megoldásnak.

³ Környezetterhelés=népességszám*bőség*technológia környezetkímélése

⁴ Ehrlich, P. R., & Holdren, J. P.: *Impact of Population Growth*. Science (American Association for the Advancement of Science), 1971. 1212-1217.

⁵ pl. az utóbbinéhányévtizedben az alternatív energiához vezető kutatások fejlődésével asszinkronizációkat minősül a mérnöki tudományokban

⁶ II. János Pál.: *Az Egyház Társadalmi Tanításának Komentárja*. Budapest, 2007, Szent István Társulat

Amennyiben azonban ezt a kérdéskört megkerülve nem a technológiát, hanem a népességet fogjuk vissza, az erkölcsi kihívás még nagyobbá válik. Nyilvánvaló, hogy itt egyedül a születések számának visszafogása tűnik kizárólag elfogadhatónak, bár itt is fel lehet vetni: vajon hová tűnik az élet értéke, amely az Egyház Társadalmi Tanításának fontos alapvetése. Az emberközpontúság számára sem az abortusz, sem pedig a mesterséges fogamzásgátlás nem minősül megfelelő megoldásnak, habár – legalábbis a környezeti fenntarthatóság szempontjából nézve – szinte a népesség visszafogása jelenti a nyugati társadalmak berendezkedésének egyedüli pozitívumát.

Viszont ami az Egyház Társadalmi Tanítása szerint elvárható lenne az emberektől, hogy tartóztassák meg magukat és alkalmazzanak természetes fogamzásgátlási eszközöket, az a klasszikusan konzervatív negatív-realista emberképnek mond ellent. Egyszerűen minden jószándék elismerése mellett naivítás lenne az emberi faktort, ha úgy tetszik, a „hibázás” lehetőségét kizárni, ha már fenntarthatóságról beszélünk. Talán érdemes szembenézni a ténnyel, hogy az ember természetes (teremtett), ösztöni oldala összeegyeztethetetlen a népesség visszafogásával és reálisan csakis erkölcsi kompromisszumokkal együtt oldható meg a születési ráta visszafogása. Még akkor is, ha kevesek kiváltsága megmaradhat, hogy a kereszténység elveit és a környezettudatosság elveit egyszerre képesek betartani.

Amit az emberközpontú közgazdaságtan erősen hangsúlyoz, az a jólét hajszolásának negatív hatása a boldogságra, s itt el is értünk a jelen esszé egyik központi témájához, a *bőség* visszafogásának lehetőségéhez. Érdekes módon, amit EdDiener Arisztotelész alapján *szubjektív jóllét* definícióként írt le⁷ az mutat rá leginkább a boldogság fogalmának törekenységére. Eszerint ugyanis kívülről meghatározott kritériumok, abszolút erények adják a boldogságot, így okfejtésünkben mind a jóléti közgazdaságtan, mind az emberközpontú közgazdaságtan boldogságfogalma ugyanúgy normatív kategóriába esik⁸, még, ha tartalmilag egymásnak ellent is mondanak. A választó-

⁷ Diener, E.: Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 1984. 95/3, 542-575.

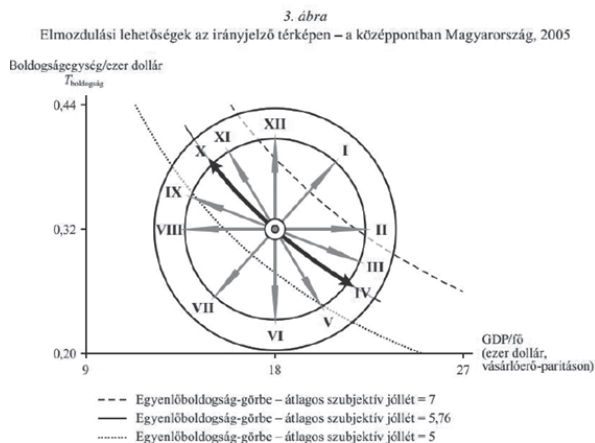
⁸ Itt persze érdemes megjegyezni, hogy az emberközpontú gazdaságtan boldogságfogalma szubjektív jóllét néven fut. Az ilyen irányú boldogságkutatás azonban szten-derdizált tesztek mentén folyik és ezek eredményeinek elfogadása is normatív lépés.

vonal valahol tényleg ott van, hogy *ha a bőséget csökkentjük a környezettudatosság érdekében, akkor csökken-e az emberek boldogsága.*

Ha ugyanis igen, akkor hasonlóan ellentmondó eredményhez jutunk, mint a technológia és a népesség visszafogása esetén, azonban ha nem, akkor az emberközpontú gazdaságtannak egy nagyon fontos területe válhat az alkalmazott közgazdaságtan részévé. S ez akár az egész diszciplínát kiemelhetné a szubkulturális (keresztény) jellegéből.

Egy figyelemreméltó tanulmány modellje – boldogság és környezettudatosság makroszinten

Anélkül, hogy ebben az elméleti vitában állást foglalnánk, gondoljuk tovább, hová vihetné tovább a közgazdaságtani felfogást az emberközpontú gazdaságtan. Kocsis Tamás (2010) amellett érvel, hogy a peremvidék-gazdaság már szembesül természeti korlátokkal, azaz a növekedés korlátja lett a természet. A környezetterhelés emiatt sok szempontból megnövekedett, s a jóléti országok ökológiai lábnyoma is jóval a fenntartható felett van.

Ábra forrása⁹

⁹ Kocsis, T.: „Hajózni muszáj” A GDP, az ökológiai lábnyom és a szubjektív jólét stratégiai összefüggései. *Közgazdasági Szemle*, 2010. 57/6, 536-554.

Kocsis szemmel láthatólag elfogadja, hogy a szubjektív jóllét megegyezik a boldogsággal, s ebből ered a tanulmány eredeti ötlete. A már említett IPAT formuláta szerző rávetíti a boldogságra¹⁰, a képlet némi átrendezése után pedig arra az összefüggésre jut, hogy a környezetterhelés és technológia aránya megegyezik a boldogságtérhelés és *boldogsághatékonyság*¹¹ arányával. A gondolatmenetet úgy támasztja alá Kocsis, hogy egy ökológiai lábnyom-jólét koordinátarendszerben különböző boldogságkategóriákban helyezi el az egyes országokat. A szerző elemzése szerint ugyan egyértelmű, hogy a gazdag országok boldogabbak¹², ám ahol a növekedés inkább közepes mértékű, ott a viszonylagos boldogság és a környezeti fenntarthatóság is megvalósul. Ez hétköznapi nyelven gyakorlatilag egyfajta aranyközéput létét feltételezi a boldogság és a fenntarthatóság trade-off jellegű összefüggése között.

A szerző végső soron erre alapozza modelljét, amelyet igen ötletes módon, iránytűként ábrázol. A modell Magyarország boldogságszintjéből és egy főre eső nemzeti jövedelméből indul ki, és azt mutatja be, hogy milyen elmozdulások lehetnek a két (boldogság-jólét) számegyenesen. Itt is megfigyelhető, hogy a boldogság és a jólét nincs homlokegyenest szembeállítva egymással, hiszen együtt adják ki a szubjektív jóllétet. Ezeket az elmozdulásokat a szerző *veszélyelhárító stratégiáknak* nevezte el, ezzel is azt sugallva, hogy arra keresi a választ, hogyan lehet a környezeti fenntarthatóságot a jólét romlása nélkül megvalósítani.

A tanulmány tizenkét darab, eltérő veszély-elhárítási stratégiát sorol fel, amelyek közül én most a négy leglényegesebbet emelem ki. A VII. számú stratégia a *katasztrófa*, amely esetén a boldogság és a jólét is csökken, azonban így teljes mértékben megvalósul az ökohatékony fogyasztás. Harmonikus fejlesztés néven illeti Kocsis az I. számú stratégiát, amelyben mindkét tényező nő, és így tulajdonképpen egyfajta *pazarló fogyasztás* alakul ki a rövid távú jóllétet egyúttal a maximálisra pörgetve. A szerző által leginkább ellenjavallt

¹⁰ Boldogságtérhelés=népességszám*bőség*boldogsághatékonyság

¹¹ A boldogsághatékonyság egyfajta boldogságstratégiai technológia, mely a gazdasági aktivitás és az elégedettségérzet kapcsolatát fejezi ki.

¹² Ezzel némileg ellentmond az emberközpontú gazdaságtan egyik központi tézisének, miszerint a jólét veszélyezteteti a boldogságot.

stratégia a IV. számú, azaz az *Easterlin-paradoxon*¹³, amely kizárólag a jólétet növeli, a jóllét stagnál, a boldogság pedig csökken.

Amit viszont ezzel szemben leginkább támogat Kocsis, az a X. számú stratégia, *fájdalommentes nadrágszijmeghúzás* elnevezéssel. Ebben a stratégiában némileg ugyan csökken a jólét, a boldogság viszont növekedik, így a környezet úgy tud regenerálódni, hogy közben a szubjektív jóllét szintje változatlan. Amivel a szerző preferenciája mellett érvel, azaz hogy a X. és nem pedig az I. stratégia mellett, az az ún. *Jevons-paradoxon*. A Jevons-paradoxon lényegében arra mutat rá ugyanis, hogy hiába növeljük önmagában a környezeti hatékonyságot, a jóléttel járó fogyasztásnövekedésből adódó többlet miatt a környezeti terhelés is növekszik.

Ökológiai tévkövetkeztetés helyett – környezettudatosság az egyén szintjén

A környezeti terhelés tehát semmiképpen sem választható el az egyén fogyasztásától. Ám fontos megjegyezni, hogy a szubjektív jóllét mutatószámai és stratégiai alkalmatlanok arra, hogy leírják az egyéni preferenciákat és stratégiákat. Ennek fő oka pedig nem az, hogy a Kocsis által leírt stratégiák a valóságban nem működhetnek, hanem az, hogy a makroszintű problémák esetén az egyén nem problémamegoldási, hanem *problémakezelési síkon* gondolkodik.

Senki nem gondolkodik el azon például, hogy, ha előléptetik, és emiattmegengedhet magának egy nagyobb családi autót, vagy több étterembe járást, azzal olyan fogyasztásgenerálta mechanizmusok indulnak el, amelynek a végén lényegesen több szemét landol a kukában, illetve mérhetetlenül apró mértékben, de több üvegházhatású gáz kerül a légterbe.

Természetesen vannak olyan mozgalmak, társadalmi intézmények, amelyek mégis elősegítik az *altruista indíttatású környezettudatosságot*. Ilyen például a cserkészlet, a városi szemétszedő akciók vagy a környezetgazdaságtan tanszékek az egyetemeken. Ezek értékét még akkor sem szabad lebecsülni, ha a statisztikákban nagyjából nullához konvergál a környezetre kifejtett közvetlen hatásuk.

¹³ Egyszerre mindenkinek a helyzete nem javulhat a többiekéhez képest. A feltételek ugyanis, melyek elégedetté teszik az embereket az életükkel kapcsolatban, nem feltétlenül teszi egyúttal boldoggá is őket.

Ezek alapján világos, mit tehet az egyén a környezetéért, arról azonban nem esett szó, hogy az egyén boldogságához mit tesz hozzá az, ha környezettudatos, azaz *miért éri meg környezettudatosnak lennie*. Egyes kutatások szerint amennyiben az egyének adeprivációs szint felett élnek, akkor boldogabbnak vallják magukat kisebb, mint pedig nagyobb ökológiai lábnyommal. Az Eurostat mérései alapján pedig a környezet állapota a jóléthez lényegesen képes hozzájárulni¹⁴, bár fontos megjegyezni: ez csak tendenciákban mérhető, individuumok számára kevésbé. Nézzünk most tehát egy pszichológiai keretrendszerrel, hogy némi képet kapjunk arról, hogy a szubjektív jóllét hogyan növelhető a környezettudatosságon keresztül!

Sheldon és társai a boldogság 49%-áért a tudatos tevékenységet (*intentional activity*) találták felelősnek, a tudatos tevékenységnek pedig szerves része a kognitív tevékenység, a pozitív gondolkodásra való törekvés, de ugyanígy a tudatos döntések, életcélok is igen meghatározóak ebben a tekintetben¹⁵. A környezettudatosság ilyen értelemben fontos eleme lehet az egyén boldogságának, nyilván ehhez az első lépés, hogy az illetőnek hinnie kell abban, hogy ez egy valóban értékes része az életének.

A pozitív pszichológia neves képviselője, Csíkszentmihályi Mihály szerint „*az élet legérdemesebb pillanatai, amikor legjobban érezzük magunkat, és amelyekre később nosztalgiával nézünk vissza, sokszor akkor történnek velünk, amikor nehezen elérhető célt tűzünk ki magunk elé*”¹⁶. Ha jobban belegondolunk, a környezetért való globális küzdelem tele van ilyen célokkal. Ha valaki elkötelezetten küzd akár csak egyetlen állatfaj megmentéséért, máris elméletileg közelebb került a boldogsághoz.

A környezettudatosság korlátai

A fenti gondolatmenet összességében arra épült, hogy képesek vagyunk és szeretnénk a környezetünkre tekintettel élni, azonban tá-

¹⁴ Eurostat. (2013). *Feasibility study for Well-Being Indicators*. Forrás: Eurostat http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118135/Feasibility_study_Well-Being_Indicators.pdf/2475816b-9e4f-44e4-9ebf-2cd05762df77, Letöltés dátuma: 2016. 04. 24

¹⁵ Sheldon, K. M., & Lyubomirsky, S.: Achieving sustainable gains in happiness: Change your actions, not your circumstances. *Journal of Happiness Studies*, 2006, 55-86.

¹⁶ Csíkszentmihályi, M.: *Flow - The Psychology of Optimal Experience*. 1991, Harper Perennial.

volról sem lehet azt mondani, hogy reális feltételezés lenne, hogy a racionális és önismerettel rendelkező egyének feltétlenül megéri a környezettudatosság. Sok tényezőnek közre kell játszania ahhoz, hogy ez a feltételrendszer megvalósuljon, és még akkor sem biztos, hogy az egyén döntése a legoptimálisabb lenne.

Kezdjük a társadalmi-kulturális aspektusokkal! Bizonyos *társadalmi normák*, mint az utcán való szemetelés elítélése, vagy akár jogi normák, mint az étetés keretek közé szorítása elősegíthetik a környezettel való szimbiózist. Ámde más normák, például a kényszeres fogyasztói verseny, kinek van nagyobb teljesítményű autója, ki iszik többet a dobozos sörből, éppen ezzel ellentétesen hatnak. Az egyén szocietális körülményeitől függ, hogy melyik norma hat rá erősebben. A normák hatékonyságát pedig nagyban befolyásolja az, hogy milyen csoportidentitással, milyen interperszonális kapcsolatokkal rendelkezik az illető.

Nem csupán ez, hanem szituációs és egyéb tényezők is nehezíthetik, hogy valaki környezettudatosan élhessen. Léteznek ugyanis *gazdasági és pénzügyi korlátok*, amelyek például arra ösztökélhetnek, hogy inkább extra munkára szánja az ember az idejét és ne a hulladékok szelektív gyűjtésére. Előfordulhat az is, hogy a társadalom felől nyomás érkezik, amely akadályozza az illetőt, hogy környezettudatosan éljen. Ilyen például amikor, a „zöld” aktivista magatartás egyfajta szitokszóként hat és összekapcsolódik az előítélettel, hogy aki „zöld” annak fontosabbak a békák, mint az emberek. További problémát jelent az is, hogy a környezettudatos magatartáshoz áldozatokat kell hozni, így például fel kell adni bizonyos szokásokat, *ki kell lépni a komfortzónából*. Ha valaki szeret például autóval munkába menni, nem biztos, hogy képes lemondani erről és a tömegközlekedést választani.

Léteznek ezen túl külső akadályok is. Hiába dönt ugyanis az egyén a környezettudatosság mellett, ha a *feltételrendszer ennek nem megfelelő*. Az előző példát továbbgondolva, hiába mondana le valaki a munkahelyére való autózásról, ha egyszerűen nincs olyan tömegközlekedési eszköz, amely helyettesítő termékként funkcionálna. Vagy ha esetleg lenne is, akkor is akkora különbség lehet a két szolgáltatás minősége között (például tömegközlekedéssel kétszer annyi időbe kerül beérni a munkába), hogy nagyon nem éri meg azt választani. Előfordulhat olyan eset is, hogy valakihez egyszerűen *nem jut el a*

környezetbarát megoldás lehetősége. Egy egyszerű példával élve, valaki szívesen választana környezetbarát terméket a kínálatból, csakhogy a terméken elhelyezett környezetbarát-státuszt jelző címke túl kicsi és nem találja meg.

Konklúzió

A környezettudatosságot tehát nem egyszerű sem elméletekkel, sem a hétköznapi gyakorlattal összeegyeztetni, az ember boldogságával pedig főleg nem. Az esszében ugyan felvillantottam néhány, szakirodalomban található megoldási javaslatot, az ezekből leszűrhetővégeredmény azonban alsó hangon is kétséges. Persze egy megadott elméleti keretben könnyű okosnak lenni, esztétikus vagy tetszetős képet adni, modelleket állítani az olvasó számára, de mögöttes értékek nélkül a valóságban alkalmazni ilyen teoretikus fejtegetést csak esetenként, tudatosan odafigyelve lehet.

Be kell látni tehát, hogy *a környezettudatosságot nem lehet tudományosan kielégítő mértékben alátámasztani, hirdetni.* Promotálni érdemes és kell is egyetemi kurzusokon vagy azon túl is, de az illúzió, hogy a tiszta racionalitás személyesen elvezethet a környezet óvásáig, igen veszélyes lehet. Tekintsük például a radikális posztmodern mozgalmakat, amelyeknek eklatáns példája az ökoterrorizmus, amely ipari létesítményeket, emberkéz által készített műveket tesz tönkre. Ha az ember képtelen belátni azt, hogy meggyőződése nem univerzális, nem alkalmazható mindenkire, akkor alkalmatlanná válik a globálisan egyébként pozitív üzenete átadására. A kényszeresség és a dogmatizmus ellentéteket szül, nem megértést.

Ennek az összefüggésnek létét talán egy altruizmussal végzett analógia tudja legszemléletesebben bemutatni. Anthony de Mello pszichoterapeuta, jezsuita szerzetes emlegeti sokszor azt a meglátását, hogy az ember cselekedeteinek olyan önző motívumai vannak, amelyek sokkal mélyebbek a társadalmi normák által sugallott szintnél¹⁷. Háromféle önzést különböztet meg, s itt válik érdekessé a gondolatmenet. Az önzés első formája, amikor az ember csak szimplán önmagának akar örömet szerezni, például fogyasztásnál,

¹⁷ De Mello, A.: *Awareness: The Perils and Opportunities of Reality.* 1990, Center for Spiritual Exchange.

vagy bizonyos esetekben éppen meditáció, imádkozás során. Olyan is előfordul azonban, amikor az ember úgy akar örömet szerezni magának, hogy másnak örömet szerez, ez az, amit az altruizmus egy formájaként is le lehet írni és ez az önzés második formája. Amitól de Mello óv, az nem más, mint a harmadik forma, mégpedig a kényszeres altruizmus. Ez akkor fordul elő, amikor az ember csak azért tesz meg másokért cselekedeteket, hogy elkerülje a fájdalmat, amit a lelkiismeretfurdalás okozna, ha nem tenné meg.

Így van ez a környezettudatossággal is. *Az emberek motívumai mindig önzőek voltak és csakis ebből érdemes kiindulni.* Ha pedig valaki úgy boldog, hogy fütyül a környezetére, nem érdemes környezettudatosságra kényszeríteni. Annak legfeljebb rövid távon lehet hatása és aligha pozitív. Mindig szem előtt kell tartanunk: a környezet károsodása egy globális és hosszú távú folyamat, ezért azt az egyén szintjén sem lehet türelmetlenül kezelni, hiszen ez csak ellenkezéshez, kényszerességhez vezet. Amit ezzel kapcsolatban tenni lehet, az annak a hitelesítése, hogy az áldozatok meghozása a környezetünkért magasabb rendű boldogsághoz vezet, ez pedig csakis személyes példán keresztül működik. Tehát az elsőrendű feladatunk boldognak lenni. Vagy meggyőzünk ezzel másokat, vagy sem, de nem kell aggódni, bármit teszünk, a Föld még biztosan elbír néhány generációt, nem muszáj mindenkit azonnal magunknak megváltani.

Végezetül pedig ennek ellenére álljanak itt George Bernard Shaw szavai: *„Az ésszerű ember igazodik a környezetéhez, az ésszerűtlen ember magához igazítja környezetét. Az ésszerűtlen emberek viszik előre a világot”.*

Irodalomjegyzék

Csikszentmihályi, M.: *Flow - The Psychology of Optimal Experience*. 1991, Harper Perennial.

De Mello, A.: *Awareness: The Perils and Opportunities of Reality*. 1990, Center for Spiritual Exchange.

Diener, E.: Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 1984. 95/3, 542-575.

Ehrlich, P. R., & Holdren, J. P.: Impact of Population Growth. *Science (American Association for the Advancement of Science)*, 1971. 1212-1217.

Eurostat. (2013). *Feasibility study for Well-Being Indicators*. Forrás:Eurostat http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118135/Feasibility_study_Well-Being_Indicators.pdf/2475816b-9e4f-44e4-9ebf-2cd05762df77, Letöltés dátuma: 2016. 04 24

II. János Pál.:*Az Egyház Társadalmi Tanításának Kompendiuma*. Budapest, 2007, Szent István Társulat.

Kocsis, T.: „Hajózni muszáj” A GDP, az ökológiai lábnyom és a szubjektív jólét stratégiai összefüggései. *Közgazdasági Szemle*, 2010. 57/6, 536-554.

Ricardo, D.:*On the Principles of Political Economy and Taxation.*, forrás: Library Economics Liberty: <http://www.econlib.org/library/Ricardo/ricPCover.html>, Letöltés dátuma: 2016. 04 24

Sheldon, K. M., & Lyubomirsky, S.: Achieving sustainable gains in happiness: Change your actions, not your circumstances. *Journal of Happiness Studies*, 2006, 55-86.

Happiness and environmental awareness

Abstract: State is essentially powerless regarding the global environmental problems, because the main responsible factor of harmful exploitation of our nature is the currently general profit-oriented approach itself. However, if people would accept the reduction of their welfare to a certain extent, while the subjective well-being of society remains at the same level – it would mean at the same time a fundamental positive change of their attitude towards the environment. Contemporary research confirm that taking responsibility for our environment make us happier, but there are several constraining factors in micro and macro society both which limit our opportunities to live environmentally conscious. That is why concludes this paper that simultaneous occurrence of environmental sustainability and social happiness cannot be enforced. These could establish only at the end of a long transformation process.

Keywords: *environmental problems, environmental economics, people-centered economics, subjective well-being, welfare, social happiness, environmental sustainability, environmental awareness*

